אגרות הראי"ה - כרך א' - אגרת שיא

תמצית האגרת

תאריך ומקום: י"ט סיון תר"ע - יפו

נמען: הגאון ר' יעקב דוד ווילובסקי (הרידב"ז)

הרב קוק אינו כופה על המחמירים. הרב קוק עומד רק נגד מוציאי הלעז על ההיתר. לעז כזה מזיק לישוב בגשמיות, כי בלי ייצוא תשם הארץ, וגם בישן ייפגעו. הוא מזיק גם ברוחניות: הדלת תיסגר בפני עשירים יראי שמים, ויבואו רק פורקי עול. ומי שיחשוב שהוא עבריין יפרוק עול גם בשאר המצוות. על השאלה במה לתלות את המחלות: אין לנו חטא גדול משנאת חינם, ובפרט בין תלמידי חכמים בארץ ישראל. יש להתפלל על המוכרחים לסמוך על ההיתר.

עיקרי הדברים

- אין כפייה על המחמירים.
- הנזק הגשמי והרוחני של הלעז.
- סגירת הדלת לשומרי מצוות.
- שנאת חינם - החטא הגדול.
- תפילה על הסומכים על ההיתר.

נוסח האגרת עם ביאור

בגרסה זו משולב ביאור בתוך נוסח האגרת. הביאור מופיע כך: [בסוגריים מרובעים, באות קטנה ועל רקע תכלת] *והוא אינו חלק מלשון האגרת.*

ב"ה[1], עיה"ק[2] יפו ת"ו[3], י"ט סיון תרע"ן. [י"ט בסיוון תר"ע (1910), בשנת השמיטה]

לכבוד ידי"נ[4] הרב הגאון האמיתי מופה"ד[5] [מופת הדור] מו"ה[6] יעקב דוד רידב"ז[7] [הרב יעקב דוד וילובסקי, הרידב"ז, שישב אז בצפת, והיה המתנגד הבולט להיתר המכירה] שליט"א[8], שלו'[9] וברכה באה"ר[10].

מכתב ידי"נ כ"ג[11] שי'[12] הגיעני כעת. ותמיהני מאד למה משיאים כונות זרות בדברי, באיזה אופן מצאו לתלות בי שאכוף את אותם שאינם מסכימים ע"פ[13] דעתם על ההיתר, שיאכלו מה

---

1 ב"ה - ברוך השם
2 עיה"ק - עיר הקודש
3 ת"ו - תבנה ותכונן
4 ידי"נ - ידיד נפשי
5 מופה"ד - מופת הדור
6 מו"ה - מורנו הרב
7 רידב"ז - רבי יעקב דוד בן זאב
8 שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
9 שלו' - שלום
10 באה"ר - באהבה רבה
11 כ"ג - כבוד גאונו
12 שי' - שיחיה
13 ע"פ - על פי

שאסור לפי שיטתם. כונתי היא רק, שאני מחוייב לעמוד בפרץ נגד המוציאים לעז על אותם הבאים לישב את ארץ ישראל, ובאין להם דרך אחרת הם מוכרחים לסמוך על ההיתר, שכבר יצא טיבו ויש לו ידים בשיטות התלמודים והפוסקים, שהוצאת לעז זו מזיקה את הישוב היזק רוחני והיזק חומרי. היזק חומרי, כאשר הדבר אי-אפשר שהכל יקיימו את דיני שביעית בלא הפקעה, ואם לא יוציאו לחו"ל[14] את הסחורה, את היין ואת תפוחי-הזהב והשקדים וכיו"ב[15], ממש תשם הארץ, חלילה, ויחרב הישוב החדש, ועמו מוכרח להיות נהרס חלילה הישוב הישן ג"כ[16], כי למתבונן בעין פקוחה הם שניהם אחוזים זה בזה. והיזק רוחני, שע"י[17] פרסום האיסור תסתם הדלת של הכניסה לא"י[18], לבנותה בבנין של נטיעה וזריעה ומסחרים ביבולה, לפני כל שלמי אמוני ישראל, ואז יהיו הבאים רק משליכי הדת אחרי גום, [על פי מלכים א יד, ט] ואין שעור לנפילת היהדות בא"י[19] בכלל, שתוכל להיות נצמח מזה. כי עכשו, אע"פ[20] שבאים ג"כ החפשים, מ"מ[21] בכל מושבה נמצאים ובאים ג"כ בעלי תורה ויראה, והם מתאזרחים בתור בעלי-בתים חשובים, ומתוך כך מוסדי הדת מתחזקים, בשמירת הכשרות וכיו"ב, אבל אם תסגר הדלת לגמרי בעד יראי ד', כי קבלתי מכתבים, וגם השכל נותן, ששום אדם עשיר, אפילו ירא שמים, לא ירצה להשקיע רכוש באי"י, בזה"ז[22] שאותותינו לא ראינו [תהלים עד, ט] בעוה"ר[23], באופן שע"י השביעית יופקעו כל יסודות מסחרו, ואין שיעור להנפילה הרוחנית. וההיזק השני שיש בזה ברוחניות הוא, כי כפי המצב של הישוב הלא אי-אפשר בשום אופן שלא ישתמשו רובם בהיתר ההפקעה, ואם מורים להם שאע"פ[24] שההיתר בא מצד הדחק, מ"מ הוא היתר כשר ע"פ דין תורה, אז הם בעצמם נזהרים בשארי ענינים של קדושת התורה והמצוה, וגם בענין שביעית עצמה הולכים הם בזהירות, עכ"פ[25] רבים מהם, ע"פ סדרי ההיתר שמתרחקים מאיסור של תורה, ומתיחשים בכבוד להוראת רבנים על כל פרטי ענייניהם, ומתוך כך כללות קדושת ישראל מתחזקת ותופסת מקום, מה שא"כ[26] אם יחשבו שכל מה שעושים יעשו באיסור והם רשעים ועבריינים, אז מתוך היאוש והקצף יוכל הדבר להביא לנתיקת עול והפרעת התורה והמצוה בכמה ענינים, עד שיצמח מזה חלילה חורבן גדול לכללות היהדות באה"ק[27]. ע"כ[28] מי שהוא בכלל רואים את הנולד, ורוצה לעבוד את ד' לא בהתפעלות של דמיון לבד, כ"א[29] בשכל צלול וחשבון ברור, כמו שראוי לאדם אשר חננו ד' דעת וחשבון, יחליט בדעתו שאנו חייבים לעמוד על המשמר, שלא יאבד ההיתר, הנהוג ע"פ ההפקעה, את כחו, וכיון שהונהג הדבר זה כשלש שמיטות, [מאז שמיטת תרמ"ט

---

14 לחו"ל - לחוץ לארץ
15 וכיו"ב - וכיוצא בזה
16 ג"כ - גם כן
17 שע"י - שעל ידי
18 לא"י - לארץ ישראל
19 בא"י - בארץ ישראל
20 אע"פ - אף על פי
21 מ"מ - מכל מקום
22 בזה"ז - בזמן הזה
23 בעוה"ר - בעוונותינו הרבים
24 שאע"פ - שאף על פי
25 עכ"פ - על כל פנים
26 שא"כ - שאם כן
27 באה"ק - בארץ הקודש
28 ע"כ - על כן
29 כ"א - כי אם

(1889–1888): תרמ"ט, תרנ"ו ותרס"ג] ולא מיחו ע"ז[30] גדולי הדור באה"ק למעשה, ופנים בהלכה יש ע"ז, שכל מי שיש לו דעה ישרה מוכרח להודות עליהם, למה זה יהיה בעיני כ"ג לתימה אם אני אומר, שנגד כל מי שיצא לשוות את רבים מאחינו ב"י[31] לרשעים, ולגרום עי"ז[32] חורבן רוחני וחומרי לארץ אבותינו, שהנני מוצא את עצמי מחויב לצאת כנגדו. אבל על אנשים פרטיים, הרוצים להחמיר על עצמם, מי זה ח"ו[33] יעיז ללחום נגדם, ואיך אפשר גם לחשוב שזוהי כונתי.

וע"ד[34] חיפוש דברים שראוי לתלות בהם המחלות, [הרידב"ז תלה את המחלות שפקדו את המושבות בחילול השביעית] לע"ד[35] אין לנו חטא גדול משנאת חנם, [על פי יומא ט: הבית השני חרב מפני שנאת חינם] שאנו שקועים בו בעוה"ר, ויותר מכל מקום מצא לו יצרא בישא [היצר הרע (ארמית)] זה מקום אצל יראי ד' ות"ח[36], ויותר מכל מקום באה"ק. וזהו לפי גודל קדושתה, מתחזק צד המחריב לחבל ולהשחית. ואנו צריכים להתאמץ בדור זה להחזיק במדת השלום, ולהרבות אהבה ואחוה בישראל, ולהרבות כבודם של ת"ח[37] המוחזקים וידועים לאנשי אמת ועובדי ד' בכל לבבם, שאינם חשים על ממונם ועל כבודם, רק בשביל כבודו של הקב"ה[38] וכבודן של ישראל וטובתן בעולם. ובטוח אני, שאם נחזיק בדרך הקודש הזה, יסיר ד' כל מחלה מעמו ומארצו, ויצוה את ברכתו בכל מעשי ידינו, וישוב אה"ק[39] ילך ממדרגה למדרגה בעליה אחר עליה. וכל מה שיוסיפו אחינו בני עם קדוש לבא ולהתישב בארץ חמדה, כן תהיה יותר אפשרות להרחיב את גבול שמירת קדושת השמיטה, כי לא יצטרכו רבים מהם לשלח את יבולם לחו"ל, ויאכל הכל בקדושת שביעית ובלא העברת איסור סחורה, וישמח לב אוהבי ד' וחושבי שמו.

ובכלל אין זה דרך התורה כלל, לבנות דין ע"פ יראה חיצונית של עונשים, ד ישמרנו. אנחנו צריכים לברר ממקור התורה, אם יש מקום לסמוך על היתר זה בשעת הדחק או לא. ואם יעלה בידינו שיש מקום לסמוך, אז אסור לנו לתלות את העונשים בזה, כי אין הקב"ה עושה את תורתו פלסתר ח"ו, ואנו צריכים לפשפש במעשינו, בעניינים אחרים, במעשים ובמדות, שרבה בהם המכשלה בעוה"ר, כאשר האריכו בזה גדולי צדיקי הדורות. ודי ישים שלו' על עמו ועל נחלתו. והנני ידי"ע[40] דורש"ת[41] באה"ר ואהבת עולם,

הק' אברהם יצחק ה"ק

---

30 ע"ז - על זה
31 ב"י - בני ישראל
32 עי"ז - על ידי זה
33 ח"ו - חס ושלום
34 וע"ד - ועל דבר
35 לע"ד - לענ‏יות דעתי
36 ות"ח - ותלמידי חכמים
37 ת"ח - תלמידי חכמים
38 הקב"ה - הקדוש ברוך הוא
39 אה"ק - ארץ הקודש
40 ידי"ע - ידידו עוז
41 דורש"ת - דורש שלומו ותורתו

נ.ב. ומש"כ[42] כ"ג, שהמתיר הראשון לא נלחם ע"ז, [הרב יצחק אלחנן ספקטור, רבה של קובנה, שהתיר את המכירה בשמיטת תרמ"ט] תמיהני למה הי'[43] לו להלחם, הלא הי' יושב בחו"ל[44] ולא ראה כלל את עניים ולחצם של האכרים, שעיניהם תלויות להחיות את נפשם ונפש ביתם מפרי אדמתם, בשעה שהם נלחצים ממסים וארנוניות מעבר מזה, ומהוצאה יתירה שסדר השביתה, שאחרי כל היתר המכירה, העמיס עליהם, מעבר מזה, ולא ראה ג"כ את הסכנה לכללות היהדות שנצמחת ע"י[45] הכרזת האיסור בדבר כזה שאי אפשר לעמוד בו. והעומדים בפנים לא היו צריכים להלחם, כי עד שמיטה זו הלך הענין במישרים, כל יחיד שרצה להחמיר על עצמו החמיר, אבל לא הופרע סדר המשא-ומתן שהוא מקור חיותם, ולא הוצא שום לעז על המהלכים ע"פ סדר ההיתר, כשם שאין מוציאים לעז על יהודים רבים המחזיקים, או שיש להם משלהם, פרוורים וחצרות גדולים, שהם עושים ע"י גויים את כל עבודת השדות ע"י בהמותיהם בקרקעותיהם בשוי"ט[46], [בשביעית] ע"פ היתר מכירה של הערמה, מפני גודל ההפסד, ורק עכשו מחדש נקהלו המחמירים לקרא תגר ברבים, ולומר דבר שאינו נשמע בשו"א[47], [בשום אופן] כ"א מביא קלקולים לאין שיעור, - איך אפשר שאנכי העומד בתוכיות הענין של הישוב לא אעמוד לימינם.

והתימה שמתמיה על שהפושעים עומדים על ימיני, והיראים לנגדי, מה זו פליאה. הענין החומרי, של הרעה, שהאיסור מביא להישוב ולאה"ק[48], זה מכירים הכל, ע"כ כשאני מדבר להגן בזה הם מכירים שאני עושה איזה דבר טוב, והיראים שמים את עיניהם רק בצד הרוחני, ובודאי יותר טוב להחמיר מצד זה. אבל ישנם גם מהיראים שיש להם הסתכלות בהירה, ואינם מאנים לא את עצמם ולא את אחרים, והם באמת מכירים את כונתי הרצויה, ועומדים על צדי. וכבר הי' בימי עזרא, [על פי קידושין סט: עזרא לא עלה מבבל עד שעשאה "כסולת נקיה" – כלומר העלה עמו את בעלי הייחוס הפגום] שכמה גדולים וטובים לא רצו ליסד את הישוב באי"י, ונשארו בבבל, ועזרא לקח עמו את הפסולים, שהיו מעשיהם כעורים, והי'[49] העולם ראוי, להיות נהפך לתל מלח מפניהם, והיו מחללים את השבת גם באי"י, [על פי נחמיה יג, טו] ומ"מ[50] גרם הדבר שע"י צמיחת ישועה זו נבנה הבית השני, שזכינו על ידו לפרסום תורה שבע"פ[51] והרחבת גזירות חכמים והתפשטות תורה בישראל, כדאיתא בספר היכלות א שעיקר הדרה של תורה הי' ע"י הבית השני. וכן יהי'[52] בעה"י[53] בימינו, ע"י מה שנחזק את הישוב ההולך ואור בע"ה[54], ויתרבו אחינו העולים לישב את אה"ק, יצמח אור גאולה וישועה. וסוף כל המורדים והפושעים לשוב בתשובה שלמה מתוך אהבה ושמחה, ע"י אור שפע קדושת אה"ק שתשפיע עליהם, ע"י סיוען של ת"ח עובדי ד' ואוהבי ישראל באמת, שיתהלכו עמהם בנחת ואהבה, ויראו לכל העולם שהם דואגים עבורם ונכנסים בגורלם ומצבם, ועי"ז[55] יתעורר הניצוץ הנרדם

---

42 ומש"כ - ומה שכתב
43 הי' - היה
44 בחו"ל - בחוץ לארץ
45 ע"י - על ידי
46 בשוי"ט - בשבתות וימים טובים
47 בשו"א - בשום אופן
48 ולאה"ק - ולארץ הקודש
49 והי' - והיה
50 ומ"מ - ומכל מקום
51 שבע"פ - שבעל פה
52 יהי' - יהיה
53 בעה"י - בעזרת השם יתברך
54 בע"ה - בעזרת השם
55 ועי"ז - ועל ידי זה

של קדושת ישראל הכמוס בעומק, אפילו בלבם של המוקצים והריקנים, ויהיו כולם יחד כלי מחזיק ברכה להיות לעם לד' על אדמת קדשו, אשר בחר בה מכל הארצות. ומי יתן ויכנסו דברי בלב הדר"ג[56], ויתן ידו עמדי ללכת בדרך הקודש הזאת, לעזור בהרמת קרן הישוב, ויתקדש על ידינו שם שמים בעולם, ויתרומם דגל התורה וכבודם של ת"ח על אדמת הקודש.

ידי"ע הנ"ל[57]

ומש"כ כ"ג, שהלא כבר הדפסתי את שה"א, ומה יש ללחום עוד יותר. הלא הודעתי לכ"ג ידי"נ שי', כי בכונה לא סדרתי את כל הדברים בענין זה בהבנה גמורה, מסודרת ועמוקה כראוי, וכמה צדדים וטעמים ברורים השמטתי לגמרי, והכל כדי שלא יקלט עי"ז ענין ההיתר יותר מדאי, ויהי'[58] תמיד נחשב רק להוראת שעה, וענין שהותר בדוחק, רק מפני שעת הדחק. אבל כשמרחיבין דברים הללו ע"פ דרכה של תורה, כפי הדרך הנהוג מאז בישראל לחפש צדדים של קולא בענין גדול שהוא צורך רבים, אז יוקלש יותר מדאי ענין האיסור, מה שאיני חפץ בשום אופן וענין. ואע"פ[59] שאם יהי' הדבר מכריח להציג את הענין ביותר בירור, גם אז לא אמנע בעה"י מלהעיר תמיד, שהוא היתר של דחק וענין של הוראת שעה, אבל 'לכתחילה ניחא לי שלא אצטרך לבא לידי מדה זו, ויהי' הדבר עומד כפי התכונה הרפויה שנתתי לו בהמבא.

ובאמת אי-אפשר לדון בענין שביעית באי"י דין מנהג. שהרי כ"ז[60] שלא היו 'קרקעות של ישראל מצויים לא הי' כלל מנהג קבוע, כיון שקרקעות של גויים הותרו זה מאז, ונמצא הישוב עצמו הוא שחידש את השאלה, שנולדה יחד עם הדחק הגדול, וכשדנים על הלכה חדשה ומצרפים בה כל הספיקות וספיק-ספיקות, בעיקר החיוב, ומדאורייתא או מדרבנן, ובספק השנים, שאע"פ שהוסכם על שנה אחת מ"מ לא הוברר בשביל זה הספק, רק הוסכם שלא להחמיר ביותר משנה אחת, וברור שנתו של הרמב"ם[61], אבל בשביל כך אינו יוצא מכלל ספק לענין צירוף של עוד ספיקות, והארנונא ויסוד חקי הקני', שע"פ[62] לשון השטר הנימוסי הכל הוא של המלכות, ואין האכר אלא אגיסטון שנוטל תשעה חלקים ע"פ החוק, וע"פ[63] האמת רק ששה או שבעה חלקים, וכאלה רבים מאד הצדדים לפרט בדרכי ההיתר ע"פ סדר נכון, שכאשר נדמה לשאר הוראות חמורות, המוחזקות לקולא מעולם, או שנתחדשו להקל ע"פ הוראות אחרונים, לא הי' מקום כלל לכל ערעור בעולם.

הנ"ל

ואחרי כל אלה הנני כופל ומשנה ומשלש, כי אין כל עיקר חפצי ומגמתי כ"א ללמד זכות על ישראל, וביחוד על עם קדוש היושבים בחצרות ד' בהר קודש קנתה ימינו ית" שלא יוציאו עליהם ח"ו לעז שהם רשעים ועבריינים בכללם, אבל לא ח"ו לרפות את ידי המחזיקים במצוה הרבה והקדושה, שאחר כל הקולות, ולימודי צדדי היתר, גנוז בה אור גדול של גאולה וישועה ופדות לעם ד'. ועיני צופיה תמיד 'לחדות ד' וישועתו, שיכונן בחסדו את ישוב אה"ק על בסיס נכון וחזק ושילוח ברכה ושפע טוב, באופן שיהי'[64] דבר השמיטה נכון ומקובל להעשות באהבה, בלא הריסה וקלקול הישוב, כ"א בברכה ושלות השקט. ואני מאמין ומקוה, שכשם

---

56 הדר"ג - הדרת גאונו

57 הנ"ל - הנזכר לעיל

58 ויהי' - ויהיה

59 ואע"פ - ואף על פי

60 כ"ז - כל זה

61 הרמב"ם - רבי משה בן מימון

62 שע"פ - שעל פי

63 וע"פ - ועל פי

64 שיהי' - שיהיה

שאנו מלמדים עליהם זכות מלמטה, כך ילמדו פרקליטים וסניגורים מליצי יושר ללמד עליהם זכות מלמעלה. וחובה רבה מוטלת על ת"ח וצדיקי הדור להתפלל בעד זרע קודש המוכרחים להשתמש בהיתר זה, שלא יארע להם כל פגע ומחלה, כי הלא גם "בכל פרשת העיבור יהיו כל צרכיהם לפניך", וק"ו[65] שדבר זה נעשה ע"פ הוראה, ואין כאן חלילה פרישה לדבר עבירה, ואפילו אם ח"ו לא נתכונה ההלכה כראוי, הן אל כביר ולא ימאס. ובטחתי בחסד עליון ב"ה, שכל מה שיתרבו צדדי לימוד הזכות ע"פ דרכה של תורה, ומצורף לה תפילת רבים בעד עדר ד'

השב אל רבצו ואל נוהו, כן תגדל הברכה ויהפך הנגע לענג והפשע לשפע רב טוב על עם ד' וחבל נחלתו. כי אין שיעור לגודל כחם של צדיקים ות"ח כשהם באים לזכותם של ישראל, ועליהם הכתוב אומר: ותגזר אומר ויקם לך ועל דרכיך נגה אור, [איוב כב, כח]

הנ"ל

נוסח האגרות וההערות: אגרות הראי"ה, כרכים א׳-ד׳

65 וק"ו - וקל וחומר